

BATIDA EKONOMİK HAYATIN RASYONELLEŞMESİNE JUDAİZMİN KATKISI

Kürşat Haldun AKALIN*

Ö Z E T

Museviliğe göre hayatın en büyük gayesi Tanrının emirlerine itaat etmektir. Tanrıdan ayrı olarak dünyevi mutluluklar ve keyifler yoktur. Bundan dolayı, İsrail halkının kendisi için dünyevi mülkleri elde etmeye uğraşması çılgınlıktır. Tanrı kutsallığının ve aklının birer işareti sayılan, Tanrı rızasının tek görüntüsü ve aynı zamanda biricik sembolü haline gelen dünyevi mülklerin Tanrı hoşnutluğunu garanti etmesi için; İsraililer, dünyevi iyelikleri Tanrısal maksatlarla elde etmekte ve kullanmaktadırlar.

Artık, bu bakış açısına göre, dünyevi mülkler, çok iyi donatılmış oturlan evi ve maddi olarak refahı kapsamakta, tek kelimeyle servetle ifade edilmektedir. Nebiler de, Tanrının yolu tutulursa ve yürünülürse dünyevi olarak İsrail'in ödüllendirileceğini vaat etmişlerdir. Talmud metinleri, mülk sahibinin Tanrı yolunda yürümesi halinde zenginliğin kutsandığını, yoksulluğun ise lanetlendiğini açıkça ifade etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Musevilik, Rasyonalizm, Rasyonel Ekonomik Faaliyet

THE CONTRIBUTION OF JUDAISM TO THE RATIONALIZATION OF ECONOMIC LIFE IN THE WESTERN WORLD

ABSTRACT

According to the Judaism, the greatest aim of life is to obey God's commandments. Earthly happiness and pleasures apart from God has no existence. Hence Jewish people are folly to seek to obtain earthly possessions for their own sake. But to obtain worldly possessions in order to use them for divine ends, so that they become at one and at the same time the outward symbols and guarantees of God's pleasure, as signs of His blessing, such a course is wise.

Now earthly possessions in this view of them include a well-appointed house and material well being, in a word express by wealth. The prophets also promised Israel earthly rewards if it kept to God's way and walked therein. In the Talmud the passages that express riches are a blessing if only their owner walk in God's ways and poverty is a curse.

Key Words: Judaism, Rationalism, Rational Economic Action

* Dr., *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi.*

1.GİRİŞ

İsrail halkına özgü özel karakterler, İsrail dininin içeriğinden kaynaklanmaktadır. İsrail dininin oluşturduğu ve biçimlendirdiği bu kişilik portresi, kesinlikle, Babil sürgünü öncesine kadar gitmektedir. İsrailinin dinsel sisteminin temel nitelikleri olan zihni yeterlilik, rasyonellik, ekonomiklilik, daima maksada yönelik davranma İsrailinin kişiliğini oluşturmaktadır. Bu yönüyle İsrailinin, evrendeki her bir olayın ve her bir varlığın, belli bir maksat için üstün bir kudret tarafından önceden tasarlanmış olduğuna inanan ve bu inançla dünyaya olan bakış açısını geliştiren bir eğilim içinde olduğu söylenebilir.

İstilanın getirdiği zulüm ve haksızlıklar nedeniyle dağıldıkları hemen her ülkede İsraililerin, lonca kurumunun ve ticari etkinliklerin dışında bırakılmış olmaları, rasyonel ekonomik faaliyete uygun gelen karakter yapılar parasal alış-veriş sahalarında geliştirmelerine neden olmuştur.

Haçlı seferleri sırasında çok sayıdaki İsrailinin ticari faaliyetten yoksun bırakılmış olması, her bir ülkede gelişmekte olan ticari sınıfın organize ettiği loncalardan ve pazarlardan çıkarılmaları; İsraililerin, ekonomik faaliyetin dışında kalmalarına neden olmuştur. Bir kere daha, İsraililer, yeni mesleki uğraşları tasarlamak zorunda bırakılmışlardır. (Tamari, 1987; 169) Tüm kapılar yüzlerine kapanmıştır.

Artık kendilerine, sadece, hristiyanlara yasak kılınan ve terk ettirilen faiz karşılığı borç verme olanağı kalmıştır. Böylece İsraililer her yerde faiz karşılığı ödünç para veren kimseler haline gelmiş, tefecilikle ilgili yasalar, kendilerine özel bir tutum geliştirmelerine olanak tanıdığı için, finans üstünlüğünün sağladığı ayrıcalıklardan da çok hoşnut kalmışlardır. (Byron, 1990; 117)

2.ESKİ AHİT METİNLERİNDE TİCARİ ETKİNLİK

İsrailileri ticarete duydukları yakın ilgiye ve bol kazanca yönlendiren izne, Eski Ahit'in pek çok metninde rastlamak mümkündür. Uluslar arası ticari etkinlik özendirilmiş, bölgede ticaret tekeli haline gelmeleri istenmiştir. Krallar döneminin başlangıcından ulusal bağımsızlığın sonuna kadar, yeni Talmut yaşama sisteminin oluşturulmasına kadar geçen süre içinde; İsrail halkı, kendi kendisine yeten ve içine kapanık bir yapı taşıyan ekonomik birime sahipti. (Bokser, 1951; 17)

Fazladan üretilmiş hemen her mal yabancı ülkelere gönderilmekte, gereksinimi duyulan ürünlerin üretilmesine öncelik tanınmakta, komşularıyla basit trampaya girilerek çalışmalarının değeri artırılmaktaydı. (Shear ve Chaim 1998; 61) Buradaki ekonomik birimlerin tamamının, kendi isteklerini karşılama maksadına yönelik olarak kurulduğu, bunun ancak çok küçük bir kısmının ücret karşılığı çalışmayla elde edildiği, üretim yapısının da biraz manoryal sistemden ve biraz da el sanatları becerisinden oluştuğu, açıklıkla ifade edilmektedir. (Zweig, 1991; 41)

“Böyle bir yapı içerisinde, çok düşük düzeyde de olsa ticaret yapma olanağı bulunmaktaydı. Fakat krallar bölümünde okuduğumuz Filistin’deki sayısız tüccarlara ne demeliydi? Bu tüccarların varlığını nasıl açıklayabiliriz?”

Tüccar deyiminin alışılmış anlamını yorumlayacak olursak, Süleyman döneminde ülkede var olan ekonomik organizasyonun doğasını yanlış anlamış oluruz. Charlemagne benzeri yaygın manoryal sistemden başka bir yapı bulunmamaktaydı; böyle bir ekonomik örgütlenmeye de, ürünlerin dağıtılması için açıkça gereksinim duyulmaktaydı. Buna da ticaret denilemezdi.” (Sombart, 1951; 301-302)

Eski Ahit’teki , *“Süleyman’ın yapılan işlerin başında duran ve çalışanları denetleyen beş yüz elli görevlisi vardı. Kral Süleyman gemiler yaptırdı. Ofir’e giden bu gemiciler, Kral Süleyman’a 420 talant altın getirdiler”* (Kutsal Kitap 2004; 452) ifadelerine benzer daha pek çok metne rastlanabilir. Bu metinlerden hiç birisi, ticaret tekeline neden olabilecek bir kapsamda, uluslar arası bir ürün dolaşımının gerçekleştiğini gösteren kanıtlardan sayılmamaktadır. (Shear ve Chaim, 1998; 64)

Ancak yine de, kraliyet maiyeti, hizmetkârlarıyla birlikte geniş ölçekli bir manordan ibaret görülürse, açıkça yanlışlığa düşülmüş olunur. (Byron L., 1990; 141) Üretilen nadide ürünler dışarıya ve özellikle de çok uzaklara götürülerek satılmakta, buralardan da Kralın ülkesi için gereksinim duyduğu ürünler getirilmekteydi. (Tamari, 1987; 169)

Kraliyet maiyetinin ekonomik bağımsızlığından, Tapınağın inşasından sonraki anlatımlarda, daha fazla söz edilmektedir. Eski Ahit’teki, *“bana bir adam gönder ustalarımınla çalışsın, altın gümüş tunç ve demiri işlemede, mor kırmızı lacivert kumaşı dokumada, oymacılıkta usta olsun; Süleyman, Hama yöresinde yaptırdığı mağazalı kentlerin yapımını bitirdi.”* (Kutsal Kitap, 2004; 562) , ifadelerde aktarılan ‘mağazalar’ betimlemesi manor özelliğini taşımakta ve servet aynı bir durağanlığı göstermekte olduğundan, ticari alış verişi asla söz konusu değildir. (Zweig, 1991; 44)

Eski Ahit’teki bu gibi ifadelerden, para dolaşımıyla gerçekleşen ve sermaye birikimlerine de kaynak teşkil eden bir kapsamda uluslar arası ticaret asla söz konusu olmamıştır. (Cohen, 1949; 68) Eski Ahit’teki *“krallığında yaşayan yerliler sürgün oldukları yerlerde sağ kalmış olanlara altın, gümüş, mal ve hayvanlar sağlamakla birlikte Yerusalım’daki Tanrının Tapınağına gönülden sunular sunsun; komşuları gönülden verdikleri armağanların yanı sıra altın, gümüş kaplar, mal, hayvan ve değerli armağanlarla onları desteklediler; armağanları sürgünden dönenlerden Heday’ı al ve Yoşiya’nın evine git, aldığın altınla gümüşten bir taç yaparak başkahin Yeşu’nun başına tak “* (Kutsal Kitap, 2004; 621, 1284) gibi ifadelerden; Babil’e sürgün giden İsraililer içinden servet sahibi oldukları sonucu çıkartılmış olsa da, bu insanların hangi meslekle uğraşmış olduklarını tahmin etmek, mümkün değildir. (Cohen, 1949; 73)

Kutsal Kitapta, bu zenginliklerin ticari etkinlikler yoluyla elde edilmiş olduğuna dair en küçük bir kanıt dahi bulunmamaktadır. Nippui’den elde edilmiş, çivi yazısıyla

yazılmış tabletlerden edinilen bulgular, ticari etkinliklerden böyle bir birikimin yaratılmayacağı düşüncesini destekler içeriğe sahiptir. (Shear ve Chaim, 1998; 67)

Özellikle de, Eski Ahit'teki, "*yanına para torbasını aldı*" (Kutsal Kitap, 2004; 819) ifadesinde, koca bir tüccar mıdır belli değildir. Bu kişi, muhtemelen, evinden tarlasından uzak bir kente giderek kiralari ödeyecek olan bir kâhya da olabilir veya bir çift öküzü almak isteyen köylü de olabilir. Eski Ahit'teki bu metinde, uzmanlaşmış mesleki bir etkinlik olarak ticaretin varlığını kanıtlayan açık bir delile rastlanılmamaktadır. (Tamari, 1987; 173)

Eski Ahit'teki daha sonraki paragraflar, önceki dönemlerde izine rastlanılan manoryal sistemin var olduğunu öne süren görüşleri destekler özelliktedir. Örneğin, Eski Ahit'in "*Asaf'a bir mektup götürmek istiyorum, oturacağım evin yapımı için bana kereste versin*" (Kutsal Kitap, 2004; 639) ifadesinde, orman bekçisinden söz edilmektedir.

Ayrıca, Eski Ahit'teki "*yargılarken, uzunluk ve sıvı ölçerken, ağırlık tartarken haksızlık yapmayın; doğru terazi, ağırlık taşı, efa ve hin kullanın; Mısır'dan sizi çıkaran Rab, benim; kurallarımın ve ilkelerimin tümüne uyacak ve onları yerine getireceksiniz, çünkü Rab benim*" (Kutsal Kitap, 2004; 162) gibi ifadelerde ağırlık ve ölçülerde adalete uygunluğun sağlanmasının, aslında bir Tanrı buyruğu olduğu anlaşılmaktadır.

Eski Ahit'teki bu dönemler süresince İsraililer arasında hiç tüccarın olmadığını sanmak da, hatalı bir görüştür. İsrail'de alış verişi yapanların içinde, krallar döneminde bile, yalnızca perakende türü mal satan tüccarların da bulunduğu, pek yadsınamaz. (Zweig, 1991; 51) Eski Ahit'teki "*babam nasıl Samiriye'de çarşılar kurduysa, sende Şam'da çarşılar kurabilirsin*" (Kutsal Kitap, 2004; 473) ifadesinde Şam'daki gibi çarşıların yapılmasından; "*surun köşesindeki odayla Koyun Kapısı arasındaki bölümü, kuyumcularla tüccarlar onardılar*" (Kutsal Kitap, 2004; 627) ifadesinde kuyumcuların ve tüccarların onardığı yollardan söz edilmektedir.

Yine de, ilk zamanlarda bile, uluslar arası ticaretin hiç yapılmamış olduğu, kesinlikle yadsınamaz. Gezgin ticareti gerçekleştiren büyük tacirler olmalıydı ki; fazla ürünü Filistin'e götürüp, buralardan lüks eşyaları getiren kimseler vardı. Eski Ahit'teki "*Karış seninle ticaret yaptı, sende her çeşit mal vardı, mallarına karşılık sana gümüş, demir, kalay ve kurşun verdiler; Yavan seninle ticaret yaptı, mallarına karşılık sana köleye tunç kaplar verdiler, Beyttogarma halkı mallarına karşılık sana savaş atı verdi, bir çok kıyı halkı müşterindi, sende her çeşit ürün olduğundan Edom seninle ticaret yaptı mallarına karşılık mercan yakut verdiler; ürünlerinin çeşitliliği ve mallarının bolluğu yüzünden Şam seninle ticaret yaptı mallarına karşılık şarap tekneleri verdi; malların denizaşırı ülkelere vardığında bir çok ulusu doyurdun dünya krallarını zenginleştirdin*" (Kutsal Kitap, 2004; 157-8) ifadesinde, bal, yağ ve merhem vererek ticarete bulunan kimseler anlatılmaktadır.

Bu ifadelerden belki de en dikkate değer olanı, sözü edilen bu büyük tüccarlardan hiç birinin İsraili olmadığıdır. Büyük tacirlerin hepsinin yabancı olduğu, gayet açıktır. (Byron, 1990; 168) Süleyman'ın Meselleri'nin yazıldığı bir sırada, Kenan diyarında denetim altına girdiklerinde; kendi topraklarında alış verişte bulunma erkinden dahi yoksun kılınmış olduklarından, bu dönem boyunca, İsraililerin uluslar arası ticarete faal oldukları kesinlikle söylenemez. Uluslar arası büyük tacirlerin Yunanlı, Suriyeli ve Fenikeli olduğu bilinmektedir. Ancak, İsraili göçmenlerin de bunların arasına katılıp ticari maksatlarla davranmak istediklerine dair kesin deliller de yok değildir.

Asırlar boyu, betimlenen bu ekonomik durumdan pek az bir değişiklikle karşılaşmıştır. İsraililerin, o sırada, günümüzde olduğu gibi ekonomik etkinlikte buldukları ve erk sahibi oldukları asla söylenemez. (Neusner, 1990; 51) Baharat gibi perakende ticaretle uğraşmış olmaları, büyük bir tüccar haline geleceklerinin garantisini vermemektedir.

“Gerçekten de ticaret, özellikle de deniz aşırı ticaret; rabbilerin çok az ilgilerini çekmiştir. İçlerinden pazardaki davranışları lanetleyen, ürün ticaretine dayanmayan kardeşlik bağlarını kurmaya yönelten rabbiler yok değildi. R.Achai ben Joshia, pazarda meyve satın almaktan kim hoşlanır, diye soru sormaya alışmıştı.

R.Achai'nin yazdıkları arasında çok daha ilginç olanları da vardır. Annesi ölmüş küçük bir çocukken anneleri tarafından evlerinde iyi beslenen çocuklara kadar, hemen herkes doyumsuzdur. Pazardan ekmek alanlar, içinde yatacağı mezarları kendileri kazanlardandır. Rab Achai, sürekli olarak ikinci evlat üzerinde durarak, bir daha büyük bir sahada bile küçük ölçek kullanmak daha iyidir, demektedir.

Yine, Rabbilerin düşüncesine göre, dört çeşit tohum kutsanmaz: yazıcıya ödenen ücret, yorumcuya verilen bahşiş, yatırımların mülkiyetinden edinilen kazançlar, deniz aşırı ticaretten sağlanan hâsılatlar. Niçin deniz aşırı ticaret kazancı kutsal değildir diye sorulursa, çünkü mucizeler her gün gerçekleşmez.

Doğuda durum bu vaziyeteydi. Peki ya batıda telkinler nasıldı? Batıda da İsraililerden hiç birisi büyük tüccar haline gelmiş değildi. Kısacası, İsraililer, ticaretle yakından ilgilenmedikleri gibi, özellikle de şehir içi veya uluslar arası ticarete İsrailiyi görmek olanaksızdır.” (Sombart, 1951; 306)

3.TALMUT'TA FAİZ KARŞILIĞI BORÇ İŞLERİ

Ticari etkinlikten büyük ölçüde uzak bırakılmış olmalarına karşın İsraililer, borç para vermede ve parayı kullanmada tam bir yetenek sahibiydiler, dehaydılar. (Novak, 1992; 18) Asırlar boyunca, İsraililerin ekonomik tarihlerinde, borç para verme işleminde çok büyük bir rol oynadıkları, gerçektir. Bundan başka, olağanüstü büyüklükteki paranın biriktirilerek halkının tamamına yakın bir kısmının ekonomik hayata katıldığı da gayet açıktır. (Byron, 1990; 167)

İsraili bankerler zümresi, her nasılsa sürgün sonrası dönemde ortaya çıkmış ve etkili olmuştur. Mısırdayken İsraililerin borçlu kimseler oldukları; buradan çıktıklarında ise, resmi raporların aktardığına göre, aldıkları borçlarla birlikte gittikleri bilinmektedir. Nitekim, Eski Ahit'te, *“elimi uzatacak ve aralarında şaşılması işleri yaparak Mısır'ı cezalandıracağım, o zaman sizi salıverecek, halkımın Mısırlıların gözünde lütuf bulmasını sağlayacağım, gittiğinizde eli boş gitmeyeceksiniz, her kadın Mısırlı komşusundan ya da konuğundan altın ve gümüş takılar, giysiler isteyecek, oğullarınızı kızlarınızı bunlarla süsleyeceksiniz, Mısırlıları soyacaksınız”* (Kutsal Kitap, 2004; 93), ifadesi bulunmaktadır.

Bundan sonra İsrail'in şansı dönmüştür. İsrail halkı, faizle borç para veren ve parayı ellerinde tutan ciddi bir güce ulaşmış; diğer halklar ise, kendisine borçlu taraflar olmuştur. (Travers, 1966; 45) Böylece de, Tanrının İsraililere ettiği vaat yerine gelmiş, İsrail'e verilen Tanrı sözü, ekonomik tarihlerinde adeta bir düstur halini almıştır.

“Her yedi yılın sonunda size borçlu olan kardeşlerinizi bağışlayacaksınız, her alacaklı komşusunun borcunu bağışlayacak, aranızda yoksul kimse olmayacak, siz birçok ulusa ödünç vereceksiniz ama siz ödünç almayacaksınız, siz çok ulusu yöneteceksiniz ama onlar sizi yönetmeyecek, eğer İbrani kardeşlerinizden bir erkek ya da kadın size satılırsa altı yıl size kölelik edecek yedinci yıl onu özgür bırakacaksınız, kardeşinize para, yiyecek ya da faiz getiren başka bir şey ödünç verdiğinizde, ondan faiz almayacaksınız; yabancından faiz alabilirsin ama kardeşinizden almayacaksınız böyle yapın ki mülk edinmek için gideceğiniz ülkede el attığınız her işte Tanrınız Rab sizi kutsasın” (Kutsal Kitap, 2004; 274, 281) Gerçekten de İsrail halkının tüm kaderini, bu bir tek Tanrı sözü değiştirmeye yetmiştir.

Bu en eski vaat, İsrail'de borç alıp verme sisteminin yüksek derecede gelişmesine yol açmış olduğu, Eski Ahit'in *“bazıları kılıkta buğday almak için tarlalarımızı bağlarımızı evlerimizi ipotek ediyoruz diyordu; bazıları ise krala vergi ödemek için tarlalarımızı bağlarımızı karşılık gösterip borç para aldık diyordu; kardeşlerimizle aynı kanı taşıyor muyuz, oğullarımızı kızlarımızı köle olarak satmak zorunda kaldık, kızlarımızdan bazıları cariye olarak satıldı bile, çaresiz kaldık, çünkü tarlalarımız ve bağlarımız başkalarının elinde”* (Kutsal Kitap, 2004; 627) ifadesinden de, açıklıkla anlaşılmaktadır.

Ayrıca, Eski Ahit'teki bu ifadede betimlenen manzara gayet açıktır. İsrail halkı, iki zümreye bölünmüştür. Toplumun üst katmanındaki servet sahibi kimseler giderek zenginleşmiş ve borç para verir hale gelmiştir. (Travers, 1966; 47) Halkın büyük bir çoğunluğunu oluşturan tarımsal işçiler de, sömürülmekten acı çeker olmuşlardır. Bu gibi iktisadi ilişkiler, Nehemya ve diğer reformistlere rağmen sürüp gitmiştir. Filistin ve Babil'deki İsrail tarihi faiz yakarılarıyla doludur.

Eski Ahit'in değişik sayfalarında faizle ilgili vaat ve uyarılarına rastlamak olanaklıysa da; esas olarak, Talmut'ta faiz ayrıntısıyla işlenmiş, İsraililerin davranışlarına rehber olmuştur. (Bokser, 1951; 92)

“İsraililerin faiz karşılığı borç işlerindeki maharet ve dehasına delil olarak, yalnızca, Talmut'u kaynak olarak görmekteyiz. Tevrat'la ilgili çalışmalar sonrasında edinilen bazı broşürlerinde, borç para verme işlemleriyle ilgili öyle çok fazla ilgilenilmemiştir. Hâlbuki rabbilerin düşünceleri, tika basa para işleriyle doludur. Amoramın sonuncularından birisi olan Rabina'nın (488-556) hükmüne göre, rabbiler, borç para verme işlemlerinde neredeyse bir tekel kurmuşlardır. (Baba Mezia 70b)

Baba diye nitelendirilen üç broşür boyunca, borç para işlemleriyle ilgili sayısız ayrıntılı örnekler bulunmaktadır. Bu broşürlerde, faiz oranının nasıl düşürülüp neden yükseltilmesi gerektiğinin dayandığı temel düşünce, kurallarıyla ve hesaplama usulleriyle açıklanmaktadır. Borç para verilmesinden kaynaklanan sorunlar ve paranın nasıl kullanılması gerektiğiyle ilgili bilgiler hakkında, broşürlerde ayrıntılı tartışmalara yer verilmiştir. Talmut'u önyargısız olarak okuyup irdeleyen bir kimsenin şöyle bir kanaati edinmemiş olması mümkün değildir: Talmut'un dünyası, büyük ölçüde faiz karşılığı borç para alıp verme dünyasıdır.” (Sombart, 1951; 308)

Elbette, sürgünden sonra dünyanın dört bir yanındaki ülkelere yayılmış olmalarına rağmen, dinlerinin gücü sayesinde her yerde ulus bilincine erişmiş olmaları; İsraililere, paranın kullanılması konusunda sınırsız olanakları sağlamıştır. (Neusner, 1990; 74) Başlangıçta, kendi halkından kimselere faiz karşılığı borç vererek çok sınırlı düzeyde para işlerine yönelmiş olan İsraililer; bu günlerden sonra, kendilerine geniş miktarda bir borçlular kitlesi bulabilmişlerdir. (Novak, 1992; 22)

“Mısır sürgününde İsraililer arasında borç para verme ne derecede geçerli olduğu hakkında bazı bulgulara rastlanılmıştır. Bu dönemden dört ya da beş asır öncesine ait bir belgeye (Oxford papirus : M.S.Aram c1p) rastlanılmıştır. Bu belgede, şunlar yazılıdır:

Tatma'nın oğlu, bana 1.000 segel gümüş borç vermiştin. Bu faizle sana 2 hallur gümüş ödemeye hazırım. Bu güne kadar aylık her bir segel için parayı geri vereceğim. Faiziyle birlikte senin alacağın para, aylık 2.000 hallur'a ulaşacaktır. Her hangi bir ay içinde sana faiz ödememiş olursam, faiz ana paraya eklenecektir, ana paranın faizi böylece artacaktır. Aydan aya ödeyeceğim parayı üstleniyorum, hazineden aldığım maaşım dışında ödediğim miktar için bana bir pusula yaz. Yıl içinde Roth ayında paranın tamamını ödeyemezsen, paran ikiye katlanmış olacaktır.” (Sombart, 1951 ; 308-309)

Helenik ve İmparatorluk dönemlerine gelindiğinde, İsraililer, elinde parayı tutan ve yüksek sınıflara faiz karşılığı borç para vermede de mahir olan kimseler haline

gelmiş; içlerinde fakir olarak gördükleri kimseler de, sıradan halktan olan kimselere borç para verir olmuşlardır.

“Romalılar, İsraililerin bu borç para işlemlerinden habersiz değillerdi. Tıpkı İslamiyet öncesi Arapların tutumlarında olduğu gibi, Romalılarda, İsraililerden faiz karşılığı borç para almaktaydılar. Finans işinin İsraililere özgü bir yetenek olduğunu kabul etmiş durumdaydılar. Böylece İsraililer, Batı Avrupa'nın şehirlerine ilk çıktıklarında, faiz karşılığı borç vermede yetenekli olan kimseler olarak anıldılar.” (Sombart, 1951; 309)

Edindiği parasal serveti, dünyanın dört bir yanındaki iyi müşterilerine faiz karşılığı borç veren İsraililer, kendilerini yalnızca parasal işlemlere vermiş gibi gözükmektedir. *“Kilisenin faiz alınmasını tefecilik olarak görüp bütünüyle yasak getirmesine rağmen, İsraililer, parasal ticaretin aktif odakları haline gelebilmişlerdir. Paraya olan talebin arttığı her dönemde borç veren taraf olan İsrailiyi, kredi krizlerinin sonrasında zulümler ve sürgünler beklemiştir.”* (Sombart, 1951; 312) Önce İsrailiden faiz karşılığı borç para alınmakta, bunun ödenilemeyeceği anlaşıldığında bir zulüm dönemi başlatılarak, göçün kapıları açılmaktadır. (Novak, 1992; 41)

Her şeye rağmen, İsrailinin borç para vermedeki güç ile yeteneği, hiç bir araştırmacı tarafından yadsınmamaktadır. *“Orta çağ konusunda otorite haline gelmiş pek çok araştırmacı, ister yönetici isterse de şirket olsun, toplumda nüfuz sahibi kimseler olarak hemen herkesin İsraililerden borç alarak, onları bankerler konumuna yükseltmiş olduğu fikrinde uzlaşmıştır. Spiger piskoposu, bu duruma doğru şekilde yaklaşmaktadır.”*

Oturduğu kente belirli bir nitelik kazandıran, sakinleri arasında pek çok zengin İsraililerin olmasıdır. İtalya'nın bazı kentleri 15. ve 16. Yüzyıllarda, en zengin İsraili bankerlerle anlaşmalar yapıp; bunlardan hepsinin, büyük bankerler haline gelmesini sağlamıştır.” (Sombart, 1951; 312)

Bir taraftan Hıristiyanlarca kilise tarafından uygulanan faiz yasağı, diğer taraftan da İsraililerin üretime dayalı mesleki faaliyetler sahasına hiç alınmayışı; bu para sahibi akıllı insanların bankerliğe yönelmelerine neden olmuştur.

“Hıristiyanların tamamına yakın kısmının, kazanç sağladığı kötü ve aykırı sayılan ticaret nedeniyle ruhlarını kirletmek istemediklerine; kendilerinin yerine ruhu murdar kılan bu işlerle uğraştıkları için İsraililerin cehenneme düşeceklerine, inanmış olduklarına hiçbir kuşku yoktur. Oysa İsraililerin iş yapmak ve özellikle de parayı kullanmak konusunda çok yüksek düzeyde nitelikleri bulunmaktaydı. Son derece akıllı ve yetenekli kimselerdi. Para işlerinde birer dehaydılar.”

İsraililerin bu başarılarını nasıl açıklayabiliriz? Asırlar boyu kendilerinin zengin olarak kalmalarını sağlayan yeteneklerini sürekli olarak geliştirmelerini hangi nedene bağlayacağız? Herkes öyle ya da böyle ödünç para verebilir, ancak bunlar

arasında daima başarılı olarak, sürekli biçimde servetine servet katan bir zümreye çok ender rastlanmaktadır. Bunun için özel kapasitelerin, kişisel maharetlerin olması ve kullanılması gerekmektedir.” (Sombart, 1951; 313)

İsraililer, para işlerindeki dehalarını ve üstün meziyetlerini, dinlerinin yasalarından ve özellikle de Talmut’un yorumlarından etkilenecek geliştirmişlerdir.

“Talmut’un sayfalarına şöyle bir bakacak olursak, borç vererek karşılığında faizle geri almanın, eğlenceli bir uğraşı olmadığı derhal fark edilir. Para kullanmadaki becerilerini sergilemiş olmakla, faizcilik, İsraililer için bir sanat haline gelmiştir. Muhtemelen, borç para verme mekanizmasına çok yüksek düzeyde organize etmeyi keşfetmişler, kesin olarak da bu uğraşlarını yararlı kılmışlardır.

Benim dileğim, bir gün gelir, çok iyi yetişmiş bir ekonomist, Talmut’u ve rabbinik yazını paranın ussal kullanımı yönüyle de incelemesidir. Böylece, benim bu kitabımın, Talmut ve diğer İsrail kaynaklarının ekonomik eğilim yönüyle irdelenmesini sağlayan bir güdü oluşturmuş olacaktır.

Talmut’un oluşmaya başladığı dönemi (M.Ö. 200- M.S. 500) şöyle bir anımsayacak olursak, ekonomik sahada içerdiği fikirleri ve kavramları ile eski ve orta çağlar dönemlerini şöyle bir kıyaslayacak olursak; rabbilerin şaşılacak seviyedeki bu zekâlarına hayran kalmamak elde değildir. Bu rabbilerden pek çoğu, yıllardır borsada hisse senedi alım satımını yapan brokerlerin edindikleri deneyimlerden çok daha fazlasını kuramsal hale getirmiş ve kurallaştırmışlardır. Bu kural ve düşüncelerden yalnızca bir kaçını burada aktarmayı yararlı buluyorum.

(a) Kıymetli madenlerin doğası hakkında çok ayrıntılı bilgileri edinmişlerdir. Alışılmış altın, en iyi altın, ophir altını (I. Krallar 10:11), mükemmel altın (I. Krallar 5:18) çekmeli altın, ağır altın, değeri az altın gibi

(b) Malların değiştirilmesinde kullanılmak üzere paranın yaygın bir değişim aracı olacağı fikri, rabbinik literatüründe mükemmel bir şekilde geliştirilmiştir. Paranın yasal ödeme aracı haline getirilmesinin en iyi delili, fiyatı nakit olarak ödemedikçe satın alma işleminin asla tamamlanmadığı, ödendiği anda da teslimin yapılmasının gerektiği hakkındaki öğütleridir. Baba Mezia’nın 4. bölümünün tamamı, parayla yapılan alışverişler üzerine ayrıntılı tanımlayıcı bilgileri vermektedir.

(c) Üretim için alınan kredi ile tüketim maddesi satın almak için alınan borç para arasında kesin bir ayırım yapılmış, farklılık kavramsal olarak da belirtilmiştir. Üretim veya yatırım için alınacak faize, bütünüyle izin verilmiş; tüketim nesnesi alacak bir İsrailiye verilen borçtan, asla faiz alınmaması gerektiği önemle vurgulanmıştır.

Şayet A, bir araziyi B’den kiralar ve kira bedeli olarak da 10 ölçek buğday verirse; bundan sonra da, B’den araziyi ıslah etmek için 200 zuz borç alırsa, 12 ölçek buğday vermeyi taahhüt ederse, buna izin verilebilir. Ancak, bir dükkânı kiralarken veya bir

tekneyi ücret karşılığında tutarken, daha fazla teklif edilmesi nasıl karşılanmalıdır? Rabba bar Abuha üzerinde de etkili olmuş olan Rab Nachman'a (235-320) göre, dükkanın içini süslemek veya teknede yelken açmak için biraz fazla verilmesine izin çıkmıştır. Zira dükkândaki süsleme, pek çok kişiyi müşteri yapacak ve karlarını arttıracaktır. (Baba Mezia,69b)

(d) Dinin uygulamayla ilgili yasa ve kuralları, borç para alış verişi anlaşmaları sistemini olağanüstü düzeyde geliştirmiştir. Baba Mezia'nın 4. ve 5. bölümleri okunduğunda, yirmi ya da otuz yıl önce Hesse'de faiz karşılığı borç para alış verişinin ayrıntısıyla irdelendiği, yapılacak kredi anlaşma maddelerinin kurnazlıkla hazırlanmış olduğu, hemen fark edilir.

Borcun varlığını garanti altına almak için, bir yıldan fazla bir süre sonra ipoteğin çözümleninin serbest bırakılmış olması, borç para verme sisteminin çok yüksek seviyede örgütlenmiş olduğunu göstermektedir.

(e) Emanet, rehin ve ipoteklerin kullanılmasında takip edilen usul, konuyla ilgili pratik bilgilerinin çok gelişmiş olduğunu göstermektedir. Şayet bir kimse, parasını emanet olarak bir bankere teslim etmişse, hepsini de bir bohça içinde paket etmişse, banker bunları kendi işinde kullanmamalıdır. Eğer torbanın ağzı sıkı bağlanmışsa ve kaybolmuşsa, banker, emanet edilenlerden dolayı sorumlu tutulur.

Şayet paralar özel bir kişiye emanet edilmişse, para ister paket edilsin isterse de edilmesin, şekil ne olursa olsun bunları kendi işinde kullanmamalıdır; kaybolması halinde ise, bunların yerine bir başkasını vermeye zorunlu değildir.

Rabbi Meir (100-160),bu yönüyle mağaza sahibini özel bir birey olarak düşünmesine rağmen; R.Judah (136-200), tam tersine bir görüş ileri sürerek, mağaza sahibini tıpkı bir bankermiş gibi tasarlamıştır. (Baba Mezia 43a) Bir Fransız yazar, İsraililerin hesaplama ve parayı kullanma yönüyle çok ender kapasiteye sahip bulduklarını yazmıştır. Bütün bu düşüncelerden ayrı olarak, borç para verme konusunda etkili olmaları, İsraililerin iş yapma etkinliğinde çok özel kapasitelerinin bulunduğu delili haline gelerek başarılı olmalarını sağlamıştır.” (Sombart, 1951; 313-315)

İsraililerin servet sahibi olduklarını ve zenginliği de Tanrının bir ödülü olarak gördüklerini, Eski Ahit'in çeşitli metinlerinden anlaşılmaktadır. Kral Süleyman'ın zenginliği dillere destandır. Eski Ahit'teki 'altınla gümüşten bir taç yaparak' (Kutsal Kitap, 2004; 869) ifadesinden Babil'deki İsraililerin çok kısa bir zaman içinde Kudüs'e yollanmak üzere altın ve gümüşlerin yola çıkarıldığı bilinmektedir.

Yine, Eski Ahit'teki 'komşuları gönülden verdikleri armağanların yanı sıra altın gümüş kaplar, hayvan ve değerli armağanlarla onları desteklediler' (Kutsal Kitap 2004; 892) bu ifadeden, sürgünlerin Babil'den Kudüs'e getirmiş oldukları otuz altın leğen, bin gümüş leğen, otuz altın taş, beş bin dört yüz parça altın taş gibi bir servetten söz edilmektedir. (Neusner, 1990; 77)

Zengin olan İsraililerin arasından bazılarının çok aşırı derecede zengin olduğu halde Talmudik rabbi olmaları, dini hükümler hakkında çevresinde büyük itibar görmeleri, çok dikkat çekicidir. “*Kesin olarak bir şey varsa, zenginler arasında rabbilerin çoğunlukta olduğudur. Orta çağların başlangıcından sonuna kadar, rabbilerin, zenginlik konuları hiç değişmiş değildir.*” (Sombart, 1951; 316-317)

İsraililerin para sahibi olmak konusundaki istekleri ve parayı kullanmadaki yetenekleri, dinlerinden kaynaklandığı gibi, dinsel bilinçlenme olarak tesir eden dışsal nedenlere de dayanmaktadır. (Neusner, 1990; 79) İlk olarak, İsraililer, mutluluğu paraya sahip olmada aramasını bilerek yetiştirmişlerdir. İkinci olarak da, buldukları konumun güven içermemiş olması nedeniyle, serveti en kolay taşınabilir şekilde biriktirmelerini zorunlu kılmıştır.

“*Altın veya gümüş paralar veya ziynet eşyaları, yanlarında kolaylıkla gezdirebildikleri veya koruyabildikleri servetler olduğu gibi, hiç zorlukla karşılaşmaksızın gerektiğinde beraberinde götürebildikleri birikim özelliğini taşımaktaydı. Altın ve gümüşün kolay taşınabilir olması ve dünyanın her yerinde servet özelliğini taşıması, İsraililerin servet sahibi olmalarını ve bunu sürekli arttırmak istemelerine açıklamada bir fikir verebilir, ancak tümüyle yeterli olamaz. Hristiyan komşularına göre hiç de eşit olmayan konumlarda bulunmaları, parayı daha az harcama olanaklarına sahip olmalarına yol açmıştır.*” (Sombart, 1951 ; 318)

Zengin olan İsrailinin içinde bulunduğu koşullar, bir Hristiyan’a göre tamamıyla farklıdır. Hiçbir İsraili, bulunduğu sosyal sınıfın zorunlu kıldığı harcama potansiyeliyle karşılaşmış değildir. (Byron L. , 1990 ; 201) Bundan dolayı da, her hangi bir lüks harcamasının olması, bulunduğu statüsüyle uyumlu kılınarak gerçekleşmesi ve bundan da zevk alması gerekmiyordu. Bu nedenle, İsraililerin servetindeki sürekli birikim, özellikle de ekonomik bakış açılarını devamlı olarak korumalarıyla da gerçekleşmişti. . (Shear ve Chaim, 1998; 162) Serbest rekabet düşüncelerine karşın, harcamaların daima gelirin çok altında tutabildiği olması; İsrailiyi, feodal toplumun debdebeli masrafi gerektiren yaşantı tarzına her yönüyle yabancı kılmış, ilk zamanlardan beri tutumluluğu ve parayı hep elde tutmayı İsraililerin yaşantısıyla uyumlu kılmıştır.

“*Eski bir Alman atasözünü anımsayalım. Yedi şey çok nadirdir; bunlar, şarkı söylemeyen rahibe, yareni olmayan bakire, haydudu olmayan kent pazarı, tüyüstü keçisi ve koyun, tutumsuz ve yatırımsız İsraili, faresiz tahıl, bitsiz kazaktır. Atasözünde belirtilen İsraililerin tutumluluk ve kazançlılık alışkanlığı, sermayenin biriktirilmesine ve işletilmesine yöneltmiştir. İsrailinin parası, Hristiyan’ın parasından çok daha uzunca bir süre iş etkinliğinde kullanıldığı gibi, çok daha hızlı bir şekilde dolaşımda el değiştirmektedir.*” (Sombart, 1951; 318-319)

4.İSRAİLLİLERİN ÇÖL HAYATI VE GÖÇEBE DİNİ

İsrailli, tarihin her döneminde vatanından uzakta kalmanın ıstırabını ve özlemini yüreğinde hissetmiş, yayıldıkları Hıristiyan coğrafyası üzerinde her an haksızlığa ve zulme maruz kalma endişesiyle yaşamış, buldukları bu ülkelerde toprak sahibi olma gibi feodal ayrıcalıklarla asla donatılmamıştır. Ömrünün her gününde tutumlu olmak, servetini altın ve gümüş, para ya da ziynet eşyası üzerinde odaklaştırarak arttırmak; İsrailli için bir tür güvencede olmak demektir. (Byron, 1990; 204)

Avrupa’da meslek loncalarına alınmayan, arazi mülkiyetini edinemeyen, ticari etkinlikleri de büyük ölçüde kısıtlanmış olan İsrailli; servet sahibi olmaya yönelen tek yol bulunmaktaydı; tutumlu olmak, para biriktirmek, faiz karşılığı borç vermek ve böylece taşınabilir servetini sürekli arttırmaktı. (Neusner, 1990; 103) Parasal servetin ussal kullanımı konusunda bağlı kaldığı en önemli rehber de, rabbilerin Tevrat yorumuyla oluşmuş olan Talmut’tur.

“İsrailliler, çok güçlü bir aile sevgisini hissetmiş olmakla, dinsel uygulamaları da vicdanının sesini dinleme ve her an bilinçli kalma üzerine kuruldukça, Talmut da her yeni nesil üzerinde faal bir şekilde tesirde bulundukça, bütün bu bilgi ile deneyim birikimleri eğitim yoluyla kişiden kişiye aktarıldıkça; İsraillilerin kendilerine özgü nitelikleri kazanması, çok daha kolay olur. Getto yaşamı içinde etkili kılan İsrail dini, asırlar öncesinde paraya sahip olma ve kullanma yeteneği üzerinde odaklaşmıştır. Bu da İsraillilerin diğer uluslardan farklı olan kişiliklerini nasıl oluşturduklarını açıklamaktadır.” (Sombart, 1951; 321)

İsraillilerin dünya uygarlığı ve özellikle de ekonomik yaşam üzerindeki etkinlikleri irdelenmek istendiğinde; bu insanların vatanlarının işgale ve istilaya uğraması sonrasında, çeşitli ülkelere gitmek zorunda kalmaları dikkate alınmak zorundadır. (Shear ve Chaim, 1998; 167) Günümüz Avrupa’sının kazanç maksatlı rasyonel ekonomik faaliyeti, büyük ölçüde İsraillilerin eseri sayılmaktadır.

“İsrailliler, kuzey halklarından ve hatta Germenlerden bile çok fazla düzeyde ticaret kapasitesine katkıda bulunmuşlardır. Bu katkı bile İsrailinin finans dehasını ve bunun müthiş baskısını irdelememizi gerekli kılmaktadır. Hiç durmak usanmak bilmeyen gezgin bedeviler gibi çölde yollarını arayan İsrailli kabileler, M.Ö. 1.200 yıllarında Kenan diyarına girmişler, nihayet burada kalmaya karar kılmışlar, böylece göçebe hayatlarına bir son vermişlerdi. Kenan diyarına geliş niyetleri, her yerleşen göçebe halkta olduğu gibi, mümkün olduğu ölçüde hiçbir şey yapmaksızın, yerlilerin kendileri için çalışmalarını sağlamaktı.

Aslında bu niyet, Yehova’nın bir vaadinden başka bir şey de değildi. ‘kardeşinize para, yiyecek ya da faiz getiren başka bir şey ödünç verdiğinizde, ondan faiz almayacaksınız; yabancidan faiz alabilirsin ama kardeşinizden almayacaksınız’

Yerleştikleri bu bölgenin tamamı, kum dolu uçsuz bucaksız çöllerdirdi. Hiç bir yerinde ne bir barınak, ne bir yol ve ne de hayatı olanaklı kılan insan eliyle yapılmış bir şey

vardı. Gittikleri bu yer, asırlar öncesinden insanların terk ettiği sahralardı. Akrep ve yılanların dışında yaşama ait hiçbir şey yoktu. Yerleştikleri bu çöl diyarında, insan ve hayvanların yaşamalarını sağlayan tek tük de olsa vahalara rastlanmaktaydı. Aslında buralar, geniş sulak vadiler içinden yükselen ve dünyanın ilk uygarlıkları diye bilinen; Mısır, Mezopotamya ve Filistin yurtlarının ücra köşeleriydi.” (Sombart, 1951; 323-326)

Hiç bir ulusun vatan haline getirmediği ve o sıralar insandan eser olmadığı, dolayısıyla önemsenmeyerek burası önceden de benimdir demediği uçsuz bucaksız kızgın çöle inen İsraililer; Tanrının bu vaadine sığınarak, Kenan diyarını yurt edinme emel ve gayretine sahip olmuşlardır. (Tamari, 1987; 283) Bu nedenle, İsraililerden hiç birinin aklından, bu çöl diyarı için savaşmak geçmiyordu.

Ancak, “İsraililer, vaat edilmiş bu diyarda nasıl hayatlarını devam ettireceklerdi? Hangi türden bir ekonomik örgütlenmeyi kurmayı başarabileceklerdi? Bu konuda söyleyebileceğimiz bir iki şey dahi, kendi imgelem gücümüzün eseri olacaktır.” (Sombart, 1951; 326)

Tanrının vaadine sığınarak gelip yerleştikleri bu çöl diyarında, içlerinden çıkan güçlü ve kudretli liderler etrafında toplanarak, korunma gereksinimini karşılamalarının bir bedeli olarak, bir tür feodal topluluğu oluşturmuş olduklarına kesin gözüyle bakılmaktadır. (Neusner, 1990; 144) Feodal toplumun kuralı çok açık ve bellidir; serf olarak ben sana hizmet edeceğim ve senyör olarak sen beni koruyacaksın, ben senin emrinde savaşacağım ve sen de beni besleyeceksin.

İsraililerin kendileri için aldıkları bu diyardaki bazı toprakların işlenmesiyle, aynı türden kiraların alındığı, vergi tahsildarı gibi görevlendirmelerin yapıldığı veya kredi bağlantılarının kurulduğu sanılmaktadır. (Shear ve Chaim, 1998; 168) Her bir halde de, geniş sayıdaki İsraili kentlerde yaşamakta, toprağa bağımlı kılınmış insanların çalışmalarından kira ya da faiz elde edilmektedir. İster sömürge kurucusu denilsin isterse de hür köylü, doğuda bu sınıf için hangi deyim kullanılırsa kullanılsın, rantiyer bir sınıfın ortaya çıktığı kesindir. (Tamari, 1987; 285)

Fetihçi kabilelerden bazısının kuvvetten düştüğü bir anda, kendilerini, hür olmayan köylüler durumunda yıkıma uğrattığı, sözlerine itibar edilemez bir hale düşürdüğü de bir gerçektir. (Neusner, 1990; 146) Bu düşünüş hali, Batı Ürdün diyarında ve çoğunlukla da Yuda bölgesinde yerleşmiş, Simon, Levi ve diğer itibarlı kavimler tarafından önlenmek istenmiştir. Bu bölgelerde yalnızca sığır yetiştiriciliği mümkündür.

“Yuda'nın gücü, sütün beyazından gelmektedir. Ruben ve Gad gibi diğer kavimler, Ürdün'ün doğusunda yarı göçebe olarak kalmışlar ve sığır yetiştirmişlerdir. Manasse kavminin yarısı, Ürdün'e geri dönüş yapmıştır. Fakat, kavimlerin neredeyse tamamı, göçebe ruhuyla tanışmış ve bunu benimsemişti. Bu halleri olmasaydı, İsrail dinsel sistemin yükselmesini ve geliştirilmesini anlamak aşırı derecede güç olacaktır.”

İsraillilerin dinlerinde somutlaştırdıkları kutsal metinleri ve özellikle de Tevrat'ı oluşturan Eski Ahit'in ilk beş kitabı, göçebe halkın edebiyatı gibidir. İsrail'in Tanrısı, el ürünü yabancı ilahlar üzerinde zaferler sağlamakta olan bir çöl ve kur Tanrısıdır. Yahve Tapınmasının yeniden oluşturulmasına bilinç katan Ezra ve Nehemya tarafından korunulan göçebe geleneklerin, tarım dönemine ettiği müdahalelere aldırış dahi etmemektedir.

Kenan diyarındaki yerleşik hayattan hiç söz etmeksizin, çöllerdeki gezgin halin katı sınırları içinde kalmaya azmetmiş, çöl yasası diye bilinen istekleri ciddi şekilde yerine getirmeye gönül vermişlerdi. Tarihsel kitaplarını ya da nebilerinin sözlerini açıp baktığımızda, hatta Davud'un mezmurlar (ilahiler) kitabında dahi, yoğun bir çöl duygusu bulunmakta; çoban yaşamından alınmış benzetmelere ve tanımlamalara girilmektedir.” (Sombart, 1951; 327)

Çok ender olarak halinden hoşnut bir şekilde, evinin önündeki hurma ağacının gölgesi altında oturan bir köylünün mutluluğundan söz edilmektedir. “*Rab, benim çobanımdır, eksikim olmaz, beni yemyeşil çadırlarda yatırır, sakın suların kıyısına götürür; yalancı aldatıcı biri gelip size şarap ve içkiden söz edeyim dese bu halk onu peygamber kabul edecek.” (Kutsal Kitap, 2004; 703, 1156)*

İsrailliler hiçbir zaman aileler ve klanlar olarak topluluğun bölümlere ayrılmasından vazgeçmiş değillerdi. “*Tıpkı sürü güder gibi topluluk yöneten diğer halklarda olduğu gibi, daima kabilelerin bir araya gelmeleriyle oluşmaktaydılar. İsraililerin M.Ö. 5. yüzyılda göçebe halden çıkıp kurtulduklarına, muhtemelen büyük halk yığınları içinden çıkmış idareci bir sınıfın hükümranlılığı altında yönetilmeye başladıklarına yönelik çok az bir kuşku bulunmaktadır. Başka türlü, çok uzunca bir dönem, İsraililer, göçebe hayatına özgü bir dine nasıl tahammül edebilirlerdi?” (Sombart, 1951; 321)*

Gerçi, o günlerin göçebe eğilimleri olmasaydı, ilk İsrail devletinin kurulması nasıl mümkün olurdu diye, gerilere gidip bir düşünmek gerekir. İsraililerin önceki asırlarda, eski gezginci güdülerle dindirdiği kaygısını, sürgün baskısı altında yeniden uyandırmış olması olasılığı da bulunmaktadır. (Tamari, 1987; 288) Yine de İsrail halkının Babil sürgününden bu yana süren inişli çıkışlı kaderinde, ulusal bilincinde çöl rehaveti ve göçebe hissiyatı uyanmış olamaz. İsrailinin tabiatında var olan göçebelik ruhu ya da sahra kültürü, seçilme mücadelesi veya uyum sağlama gayreti gibi yaşamı devam ettirici bir anlayışa sahip kılmıştır. Bundan dolayı da asırlar boyu, İsraililer bir çöl ve göçebe halkı olarak kalmışlardır. (Byron, 1990; 291)

Eski zamanlardan beri Filistin’de tarım yapılmaktaydı. Filistin’e girdikten sonra da İsraililer tarım işleriyle uğraşmışlardı. Böylece, göçebe hayatı, kendilerini miskin kılarak çalışma azminden yoksun bırakmış değildi. Bedevi kavimlerin çok ender gerçekleştirdiği, Davut gibi güçlü bir kralın idaresi altında yasaya dayalı bir idareyi gerçekleştirmişlerdi. (Tamari, 1987; 290) 0 Yine de, göçebe hayatın İsraililere aktardığı güdülere, sürgün sırasında ve sonrasında da rastlanılmıştır.

Sürgün edilmenin anlamı, o eskiden beri yaşanılan yere bir daha dönmek ve alıştığı evine hiç kavuşamamak demektir. Sürgünden sonra İsraililerin hala göçebe oldukları veya yarı göçebe kaldıkları varsayımı, çok muhtemel gözükmektedir. Göçebe kavimlerin zor yoluyla bir yere yerleştikten sonra, fetihçi tarımsal bir halk haline gelmesi, bu güne kadar görülmüş şey değildir. (Tamari, 1987; 291)

Üstelik sürgün hayatını esaret yıllarının izlemiş olması, öne sürülen bu varsayımı destekler gözükmektedir. “*Rabbin sözü uyarınca, Nebukadnesar Rabbin tapınağının ve kral sarayının bütün hazinesini boşalttı*” (Kutsal Kitap, 2004; 504) Babil’den çıkışla gerçekleşen ikinci zorlu yolculuk, Eski Ahit’te, “*Rabbin tapınağını sarayı ve Yerusolim’deki bütün evleri ateşe verip önemli yapıları yaktı*” (Kutsal Kitap, 2004; 511) ifadesiyle anlatılmaktadır. Eski Ahit’teki bu ifade, Yeremya’nın aktardığı “*Nebuzar, kalan halkı Babil’e sürgün etti*” (Kutsal Kitap, 2004; 107) bilgiyle de uyusmaktadır. Toprağı sürmelerine izin verilen bu insanların, tarımsal bilgiye sahip buldukları ve ürün yetiştirme yeteneğini edinmiş oldukları anlaşılmaktadır. Hür olmayan bu tarım işçileri, zamanla, bağımsız birer çiftçiler haline gelebileceklerdir.

“Bundan dolayı, esaret yıllarından itibaren Judea’nın nüfusu, Babil sürgünleriyle giderek azalmıştır. Sürgün sonrası İsraililerin Roma diyarlarına yayılmaya başlamaları; tıpkı saf hamurun mayayla karışması gibi, Judea’daki durumla kıyaslanabilir. Judea’nın Babil ile olan bu kıyaslanmasında, R.Ezekiel’in (220-299) hakkını vermek gerekir. Ezekiel, çok iyi bir insandır; Ezra’nın Filistin’e geri döndüğünü, kuşku ve tehlike dolu olan bu ortamdan ailesini uzaklara götürdüğünü, anlatmıştır.

Sürgün, İsrailinin en iyi etmenlerini geliştirdiği bir tür seçici süreç haline gelmiştir. Yine de, yerleşik bir yaşamın ekonomisi elverişli kılınmış değildir. Tıpkı kentliler ya da tüccarlar gibi geçimlerini kazandıkları ortamlarda dahi, tabiatlarında var olan göçebe güdülerini canlandırmaya gayret sarf etmişlerdir. Bunun anlamı, İsraililerden hiç birisinin çiftçi olmadıkları da değildir.

Ancak, tarımsal etkinlikten uzak kalmış oldukları da bir gerçektir. Babil Talmutunda, İsraililerden bazısının tarımsal faaliyete kendilerini adanmış oldukları anlaşılmaktadır. Yine de koşullar hala eski Filistin’de olduğu gibidir. Kentlerdeki aristokratik servet, büyük ölçüde köylerdeki insanların çalışmasına dayanmaktadır.” (Sombart, 1951; 330-331)

5.SONUÇ

Eski Ahit’in özünde bulunan bu dünyadaki başarı ve saadet emeli, daha da geniş kapsamlı kılınmıştır. Ruhun ölümsüzlüğü, öbür dünyada bedeninin yeniden dirilişi gibi konular üzerinde odaklanmış olan Pers inancı; İsraililerin tek Tanrı inancına dayanan diğer dinlerce de kabul görerek, en etkili ifadesini böylece bulmuştur. Artık bu dünyada ödüllendirilmeyen iyilikler, beklenen mutlu hayat emeli, güç ve öç

alma duyguları; bu dünyanın sınırları dışına çıkmaya ve ahrete yönelmeye başlamıştır.

Ahrete yönelen dinler, Tanrının ödül ile cezasını bile farklı şekillerde algılamıştır. Bazısı dünyevi serveti ve parasal zenginliği, geçici bir aldatmaca veya Tanrının sınaması olarak görerek yadsırken, fakirlere dağıtılmasını şart koşarken; çok azı, dünyevi kazançları ve mesleki başarıları, öbür dünyadaki ödüllendirmelerin bir işareti olarak görmüştür.

Tanrının bu dünyadaki lütuf ile inayeti, ahretteki toplam ödülünün ancak çok önemsiz bir yansıması olarak görülünce; dünyevi başarı ve mutluluk, Tanrı hoşnutluğunun olumlu bir delili sayılmıştır. Kazançlar ve başarılar, öbür dünyada kişiyi bekleyen daha büyük ödülün işareti olarak yorumlanmıştır. Böylece kör talih denilen yaşanan gerçekler de, Tanrı takdiri olarak görülmüştür. Bu dünyada Tanrının cezasına uğrayan kimselerin, dürüstlüklerinin karşılığını hiç azalmaksızın cennette göreceklarine dair bir inanç, İsraililer arasında giderek yaygınlık kazanmıştır.

KAYNAKLAR

Bokser B.Z. (1951), **The wisdom of the Talmud; a thousand years of Jewish thought**, New York, Philosophical Library.

Byron L. (1990), **In partnership with God : contemporary Jewish law and ethics**, New York, Syracuse University Press, Syracuse.

Cohen B. (1949), **Everyman's Talmud**, New York, E. P. Dutton.

KMŞ (2204), **Kutsal Kitap**, İstanbul, Kitab-ı Mukaddes Şirketi.

Neusner J. (1990), **The economics of the Jewish People**, Chicago, University of Chicago Press.

Novak D. (1992), **Jewish social ethics**, New York, Oxford University Press.

Shear E.M., Chaim M. (1998), **The rich go to heaven : giving charity in Jewish thought**, Northvale, Jason Aronson Publ.

Sombart W. (1951), **The Jews and modern capitalism**, Glencoe, Free Press.

Tamari M. (1987), **With all your possessions : Jewish ethics and economic life**, London, Collier Macmillan Publishers.

Travers R. (1966), **Christianity in Talmud and Midrash**, New York, Reference Book Publishers.

Zweig M.(1991), **Religion and economic justice**, Philadelphia, Temple University Press.